

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Л. В. Временко

*канд. економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту, доцент
Харківський національний університет будівництва та архітектури*

О. В. Корват

*канд. економічних наук, доцент кафедри банківської справи і фінансових послуг,
доцент,*

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

Аграрна галузь є однією з провідних в економіці України. Наша країна має найкращі земельні фонди в Європі: на території загальною площею 60 млн. га сільськогосподарські угіддя з родючими ґрунтами займають 70,8 %, ліси – 17,6 %. Високий рівень агроресурсного, природно-кліматичного та трудового потенціалів формує інвестиційну привабливість агропромислового сектору України.

Результати діяльності в сільському господарстві суттєво залежать від природних факторів, які точно спрогнозувати неможливо. Одним з методів зниження ризику сільгоспвиробництва є агрострахування або сільськогосподарське страхування. Проте в Україні цей вид страхового захисту практично не використовується, тому питання аналізу існуючих проблем, пошуку й обґрунтування напрямів подальшого розвитку національного сільськогосподарського страхування стає все більш актуальним.

Стан сучасного агрострахування досліджується багатьма вченими та практиками, зокрема М. Артусом [1], Н. Внуковою [8; 23], І. Герасименко [4], Г. Гудзем [7], О. Сосенко [21; 22], Р. Шинкаренком [24], К. Шнайдером [25], А. Шолойко [26]. Однак досі залишаються неузгодженими окремі теоретичні аспекти, що знижує дієвість практичних рекомендацій науковців. Зміна попиту аграріїв на сільськогосподарське страхування в умовах нестабільного,

швидкозмінюваного середовища [10] вітчизняними науковцями майже не вивчається.

Метою дослідження є аналіз розвитку сільськогосподарського страхування в Україні та обґрунтування практичних рекомендацій з удосконалення національної системи агостраховання з урахуванням світового досвіду еволюції страхових послуг у сільськогосподарському сегменті.

По-перше, слід з'ясувати сутність агостраховання. Воно включає страхування сільськогосподарських культур, тварин, аквакультур і багаторічних насаджень, проте не містить страхування будівель, споруд і обладнання агропідприємств [5; 16]. Ця важлива характеристика не завжди усвідомлюється науковцями, які іноді помилково розглядають сільськогосподарське страхування також і як страхування техніки, запасів і вантажів сільськогосподарських підприємств [4, с. 100].

Окреслимо основні етапи розвитку сільськогосподарського страхування в Україні. В період СРСР сільськогосподарське страхування функціонувало в обов'язковій формі. За низькими тарифами радгоспи та інші державні сільгоспідприємства отримували страховий захист, який забезпечував реальне відшкодування збитків.

Починаючи з часів проголошення незалежності агостраховання зазнало ряд кардинальних змін. Відмова держави від монополії на страхову діяльність у 1991 році призвела до створення приватних страхових компаній і системи державного регулювання страхової діяльності. Сільськогосподарські ризики у цей період підлягали страхуванню як у добровільній, так і в обов'язковій формах.

З 2004 року в Україні було узаконено механізм державного субсидіювання сільськогосподарського страхування [12]. Фонд аграрних страхових субсидій, основним призначенням якого було надання компенсацій агропідприємствам зі страхових внесків, підпорядковувався центральному органу виконавчої влади з питань формування та забезпечення державної аграрної політики. Фонд фінансувався за рахунок обов'язкових відрахувань страховиками, що здійснювали страхування сільськогосподарської продукції, та кредитів з

державного бюджету. Однак, новостворена система підтримки агостраховання якісно не функціонувала.

У 2009 році держава відмовилась від обов'язкової форми агостраховання врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільгоспідприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільгоспідприємствами всіх форм власності, а також страхування тварин, що використовуються у цілях сільськогосподарського виробництва, на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороби, стихійних лих і нещасних випадків.

Для зміни ситуації в Україні у 2012 році було прийнято Закон «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [17], створено Аграрний страховий пул для координації системи агостраховання та затверджено Вимоги щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [13].

Право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою отримали страховики, що отримали ліцензію на здійснення відповідного виду страхування та є членами Аграрного страхового пулу.

У 2013 році регулятор страхового ринку України Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) уточнило характеристику та класифікаційні ознаки добровільного страхування сільськогосподарської продукції [16], згідно з якими предметом договору страхування стали визнаватись майнові інтереси, пов'язані з відшкодуванням збитків, понесених страхувальником або іншою особою, визначеною страхувальником у договорі страхування, при вирощуванні, збиранні врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, вирощуванні (розведенні), відгодівлі (утриманні) сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, бджолосімей та хутрових звірів, вирощуванні, розведенні, вилову (добуванні) риби та інших водних живих ресурсів, іншої тваринницької продукції.

Станом на початок 2019 року ліцензії на добровільне страхування сільськогосподарської продукції мали 64 страховика, проте реально здійснювали страхову діяльність у цій сфері біля 15 компаній. Договори в Україні укладались переважно зі страхування продукції рослинництва: озимих пшениці, ріпаку, ячменю та жита, кукурудзи, соняшника, сої, ярих ячменю, пшениці та жита, цукрового буряку та гороху [20]. Ризики з вирощування інших рослин майже не передавались у страхування.

Показники ринку агрострахування за 2005-2018 роки згідно з аналітичним дослідженням Міністерства аграрної політики та продовольства України [20], проведеним на базі інформації від страхових компаній, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники ринку агрострахування в Україні у 2005-2018 роках

Показник	Значення за роками													
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість договорів страхування	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	793	957	1207
Застрахована площа, тис.га	390	670	2360	1171	510	553	786	727	869	732	689	700	661	974
Страхові премії, млн.грн	12,8	28,5	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3	130,4	135,4	72,8	77,7	157,0	204,3	208,8
Субсидії, млн. грн	5,8	12,5	47,8	72,8	0	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	н/д	36,5	50,9	28,0	41,0	9,7	7,6	12,9	44,2	4,9	4,2
Середній тариф, %	3,8	н/д	4,5	4,9	3,2	3,8	3,7	3,8	3,1	2,3	2,0	2,5	3,4	3,1

Джерело: складено авторами на підставі аналітичного дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства України [20]

Дані табл. 1, свідчать про незначний попит сільськогосподарських товаровиробників, низький рівень виплат з боку страхових компаній, відсутність державної підтримки з агрострахування в останні роки. Проблема недосконалої системи страхування ризиків в Україні констатується Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [19].

Згідно з офіційними консолідованими звітними даними страхового ринку України [9], що публікуються на сайті Нацкомфінпослуг, статистична інформація

щодо добровільного страхування сільськогосподарської продукції є у наявності, починаючи з 2015 року (до 2015 року ризики вирощування сільськогосподарських культур, тварин, аквакультур і багаторічних насаджень підлягали страхуванню в Україні за добровільними видами страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ і страхування майна). Основні абсолютні та відносні статистичні показники ринку агрострахування в Україні за даними Нацкомфінпослуг наведені у табл. 2.

Таблиця 2

**Статистичні показники ринку агрострахування в Україні
у 2015-2018 роках за даними Нацкомфінпослуг**

Показник	Значення за роками			
	2015	2016	2017	2018
Валові страхові платежі, млн. грн.	207,3	274,9	273,7	277,5
Питома вага страхування сільськогосподарської продукції у валових страхових платежах зі страхування іншого ніж страхування життя, %	0,8	0,8	0,7	0,6
Страхові платежі від фізичних осіб, млн. грн.	1,1	2,5	3,8	3,0
Страхові платежі від юридичних осіб (крім перестраховальників), млн. грн.	166,0	233,0	267,3	268,7
Страхові платежі від перестраховальників, млн. грн.	40,2	39,5	2,5	5,8
Валові страхові виплати, млн. грн.	11,9	17,1	95,4	39,8
Питома вага страхування сільськогосподарської продукції у валових страхових виплатах зі страхування іншого ніж страхування життя, %	0,2	0,2	1,0	0,3
Страхові виплати фізичним особам, млн. грн.	0,3	0,7	0,5	0,7
Страхові виплати юридичним особам (крім перестраховальників), млн. грн.	8,5	15,9	94,8	39,1
Страхові виплати перестраховальникам, млн. грн.	3,1	0,5	0,1	0,0
Рівень виплат, %	5,8	6,2	34,9	14,3
Кількість укладених договорів страхування	5 939	10 754	15 984	14 447
Питома вага договорів страхування, укладених з фізичними особами, %	81,8	91,8	94,3	92,7
Середній страховий тариф, %	3,3	3,9	3,5	2,6
Питома вага платежів, переданих у перестраховання, %	20,3	50,7	39,3	44,5
Питома вага платежів, переданих перестраховикам нерезидентам, %	20,2	31,9	38,4	42,5
Питома вага виплат, компенсованих перестраховиками, у валових страхових виплатах, %	68,5	62,9	94,4	86,7

Джерело: складено авторами на підставі консолідованих звітних даних Нацкомфінпослуг [9]

Аналізуючи табл. 2 варто зазначити, що більша кількість договорів страхування укладається фізичними особами на невеликі суми (середній розмір страхового платежу на один договір страхування складає біля 250 грн). Рівень виплат у фізичних осіб вище, ніж у юридичних. Обсяги страхових платежів з внутрішнього перестраховування сільськогосподарської продукції знижуються. За 2015-2018 роки спостерігається поступове зростання платежів від юридичних осіб.

Питома вага добровільного страхування сільськогосподарської продукції в обсягах страхового ринку за показниками страхових платежів і страхових виплат не перевищує 1 %. Страхові компанії активно перестраховують прийняті сільськогосподарські ризики (40-50 % від страхових платежів у 2016-2018 роках). Ризики підлягають перестраховуванню переважно на зовнішніх ринках. Національні страховики обирають партнерами перестраховиків-нерезидентів, які компенсують більшу частку страхових виплат за страховими випадками (94,4% у 2017 році, 86,7% у 2018 році).

Порівнюючи дані табл. 1 – 2 слід відмітити, що дані Міністерства аграрної політики та продовольства України стосуються лише страхування ризиків вибірки юридичних осіб і є неповними для об'єктивного аналізу розвитку ринку сільськогосподарського страхування.

Таким чином, незважаючи на тривалу історію здійснення агрострахування в нашій країні, воно не набуло широкого поширення серед національних сільгосп підприємств, хоча має значний потенціал. Причин слабкого розвитку сільськогосподарського страхування в Україні декілька. Найважливіші з них це дефіцит фінансових ресурсів у більшості сільгосп підприємств, висока вартість страхування без державного субсидіювання, низький рівень довіри сільгоспвиробників до страхових компаній [3], відсутність системи гарантування виплат страхового відшкодування.

Накопичений світовий досвід засвідчує доцільність страхування в аграрному секторі. Натепер більшість сільгоспвиробників США, Канади, Австралії, Німеччини й інших розвинених країн щорічно страхують

сіськогосподарські ризики: можливість збитків внаслідок загибелі або пошкодження посівів, посадок, багаторічних насаджень; загибелі або хвороби сіськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних біоресурсів; недоотримання або втрати врожаю та тваринницької продукції. З перелічених подій ризик втрати (недобору) врожаю найбільш суттєво впливає на рентабельність сіськогосподарської діяльності, тому найчастіше підлягає страхуванню.

В практиці страхування врожаю використовується різноманітність страхових продуктів: безпосередньо страхування майбутнього врожаю, страхування доходів, страхування якості продукції, індексне страхування тощо. Агрострахування здійснюється шляхом різних форм взаємодії учасників ринку: добровільного й обов'язкового страхування, добровільного чи обов'язкового страхування з державною підтримкою. Моделі сіськогосподарського страхування кожної країни формуються залежно від об'єктивних умов і традицій, характерних для економіки.

Водночас, все більше країн світу застосовують системи страхування з державним субсидіюванням, яке полягає у наданні з державного бюджету субсидій для сплати частини страхових платежів за договорами агрострахування [8, с. 76]. Разом з наданням грошових коштів у вигляді субсидій, держава регулює відносини у сфері сіськогосподарського страхування з державною підтримкою (затверджує умови і порядок страхування, перелік культур, тварин, сіськогосподарської продукції та страхових ризиків, типові договори страхування, граничні розміри тарифів і субсидій, ціну одиниці продукції для страхування тощо), а також здійснює контроль й узагальнення даних щодо результатів агрострахування з державним субсидіюванням.

Аграрна політика країн, яка спрямована на фінансову підтримку в страхуванні шляхом здешевлення страхових платежів, сприяє розвитку аграрного бізнесу через надання впевненості сільгоспвиробникам в отриманні компенсації вартості втрат внаслідок застрахованих ризиків і, таким чином, зниження різкого коливання їх доходів за рахунок страхового відшкодування

[8, с. 74]. Така модель державного субсидювання сільськогосподарського страхування найбільш розвинута у США, Канаді й Іспанії.

Позитивним аспектом застосування агрострахування є те, що воно дозволяє аграріям розширити доступ до кредитних ресурсів: об'єктами застави для забезпечення кредитів можуть виступати посіви, майбутній врожай, тварини та продукція тваринництва. Зменшення ризику агровиробництва через сільськогосподарське страхування надає підприємствам додаткові можливості залучення інвестицій у розвиток цього бізнесу.

Особливістю сільськогосподарського страхування порівняно з іншими видами страхування є те, що захисту підлягають майнові інтереси сільгоспвиробника, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням таким майном:

- сільськогосподарськими культурами (посівами, посадками) та багаторічними насадженнями;
- врожаєм сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень;
- сільськогосподарськими тваринами, птицею, хутровими звірами, бджолосім'ями, водними біоресурсами;
- тваринницькою продукцією.

Перелік страхових ризиків в агрострахуванні доволі широкий [23, с. 488]:

- заморозок, сильний мороз, ожеледь;
- град;
- сильний вітер, буря, ураган, буран, шквал, смерч;
- сильний дощ, тривалий дощ, злива, паводок, повінь;
- пожежа, удар блискавки;
- земельний зсув, землетрус;
- посуха чи зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню, ґрунтова кірка;
- епіфітотії;
- спалах масового розмноження шкідника рослин;
- протиправні дії третіх осіб.

Формулювання страхових випадків у договорах страхування містять посилення на страховий ризик як причину настання страхової події, наприклад [23, с. 489]:

- загибель (втрата, пошкодження) сільськогосподарських культур (посівів, посадок) або багаторічних насаджень на усій чи на частині площі внаслідок настання застрахованих ризиків;

- втрата (недобір, недоотримання) врожаю внаслідок настання застрахованих ризиків;

- погіршення якості врожаю порівняно з плановою якістю внаслідок настання застрахованих ризиків.

Сільськогосподарське страхування в рослинництві може передбачати компенсацію таких збитків сільгоспвиробника:

- витрат на вирощування сільськогосподарських культур (страхування витрат);

- недоотримання очікуваного врожаю (страхування врожайності);

- недоотримання очікуваного доходу від реалізації сільськогосподарської продукції (страхування доходу).

Відмінність страхування доходу від страхування врожайності полягає в тому, що відшкодовуються збитки не лише через нижчу врожайність культури, а також і через нижчу за очікувану ціну. Страховий захист надається щодо зниження ціни у випадку погіршення якості продукції та можливих втрат від ринкових цінових коливань. Проте недобір врожаю не завжди є підставою для отримання страхового відшкодування, адже ціни можуть зрости та дохід від виробництва сільськогосподарської культури буде не нижче очікуваного.

Визначення страхової вартості, в межах якої встановлюється страхова сума за договором, здійснюється таким чином:

- для страхування витрат страховою вартістю є сума планових витрат на вирощування;

- якщо страхуванню підлягає врожайність культури або майбутній очікуваний дохід, страхова вартість визначається як очікувана вартість

майбутнього врожаю, розрахована шляхом множення середньої врожайності культури в господарстві за попередній період (4 – 10 років) на площу посіву (посадки) та на очікувану ціну реалізації.

Договором страхування може бути встановлена умовна або безумовна франшиза, яка знижує обсяг відповідальності страховика та страхові платежі страхувальника. Страхувальники також мають право на знижки до страхових платежів, якщо вони протягом певного часу сплачували за страховий захист зі страхування сільськогосподарських ризиків, але не отримували страхових відшкодувань.

Для страхування врожаю та доходів страхова виплата найчастіше розраховується за системою граничного відшкодування, яка може передбачати встановлення певного рівня страхового покриття в договорі страхування.

Використання сільгоспвиробниками сучасних передових технологій вирощування продукції, які знижують рівень сільськогосподарських ризиків, дозволяє страховику під час андеррайтингу встановлювати більш низькі страхові тарифи. Тим самим агрострахування стимулює запровадження в аграрному секторі прогресивних технологічних досягнень і сприяє підвищенню ефективності процесу виробництва сільськогосподарської продукції.

Страхові компанії розробляють і пропонують страхові продукти з сільськогосподарського страхування залежно від потреб агроринку. Зміст програм страхування визначається платоспроможним попитом сільгоспвиробників, що обумовлюється багатьма факторами, зокрема:

- ступенем ризикованості виробництва сільгосппродукції;
- обсягами діяльності та досвідом сільгосппідприємства;
- системою та обсягами державної підтримки агрострахування;
- потребою сільгосппідприємства у кредитних ресурсах;
- надійністю (гарантією страхових виплат) і практичним досвідом страховика, рівнем розвитку сервісного обслуговування в агрострахуванні.

Всі страхові продукти з агрострахування можна поділити на дві групи: традиційні (індивідуальні) й індексні (параметричні).

Традиційне агростраховання базується на підході оцінки ризику, врожайності сільськогосподарської культури та збитків, які підлягають відшкодуванню, на основі індивідуальних даних сільгоспвиробника.

До традиційних продуктів відносять: страхування витрат на вирощування, страхування врожайності, страхування доходу.

Традиційні продукти розрізняються за набором ризиків, зокрема:

- комплексне страхування (мультиризикове) – включає практично всі ризики, що можуть спричинити збитки. За вартістю страхового покриття мультиризиковий продукт є найдорожчим;

- продукти з поіменованими ризиками – страхування відбувається від одного або декількох обраних ризиків, що серед інших мають найбільший за величиною ймовірний збиток. Вартість такого страхування дешевше, ніж комплексного. Найпоширенішими продуктами є страхування від граду, вогню (пожежі), сильного вітру (бурі, урагану), зливи. Основним недоліком такого страхування є те, що збитки можуть відбутися через вплив інших ризиків, які не включені у договір;

- продукти страхування від катастрофічних ризиків – захист надається від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що завдають значні за розміром збитки. В Україні визнання ризику в сільському господарстві катастрофічним здійснюється згідно з Постановою КМУ від 15 серпня 2012 р. № 841 [14] у разі подій, які спричинили пошкодження або знищення більш як 30 відсотків площ рослинницької продукції.

Для цілей страхування врожаю та доходу варто правильно встановлювати ціну одиниці сільськогосподарської продукції. Для програм страхування з державною підтримкою зазвичай фіксується одна ціна, проте в міжнародній практиці існує можливість під час укладання договору страхування обирати умови з декількох варіантів цін – цінових опціонів. Важливо, щоб ціна для цілей страхування не була завищена. Найчастіше вона обчислюється як середня ринкова ціна закупівлі продукції середньої якості протягом місяця після збирання врожаю за попередні декілька років.

Різновиди традиційних продуктів агостраховання за строками (рік, весняно-літній період з появи сходів до збирання, осінньо-зимовий період з осені до відновлення вегетації) також накладають свою специфіку на особливості страхових послуг, зокрема процедуру оцінки та врегулювання збитків. Наприклад у випадку загибелі або значного ушкодження рослин під час зимового періоду, виробник навесні має можливість пересіяти постраждалі культури.

Складністю традиційного сільськогосподарського страхування та його окремим недоліком є те, що процедура оцінки збитку, особливо у разі страхування від поіменованих ризиків, є суб'єктивною. Збиток і, відповідно, страхове відшкодування визначаються з певною похибкою. Існують труднощі обчислення збитків, які відбулися від тієї або іншої ризикової події. Крім того, врегулювання збитків для страхових компаній є високовитратним: у разі настання страхового випадку традиційне страхування передбачає обов'язковий огляд застрахованих полів, без якого неможливо обчислити відшкодування.

Страхові продукти з традиційного страхування можуть відрізнитись за обсягом страхового покриття. Сільгоспвиробник, обираючи страхові продукти із застосуванням франшизи або рівня покриття, а також у разі неповного пропорційного страхування залишає частину ризику на власному утриманні, та може заощадити свої кошти за рахунок менших страхових внесків. Страховий продукт без франшизи є простим, тому страховики надають перевагу застосуванню рівня покриття.

Існують страхові продукти з одночасним використанням покриття й франшизи, проте такі умови не дозволяють страхувальнику під час укладання договору страхування чітко усвідомлювати обсяг страхового відшкодування у разі настання страхового випадку та власне утримання ризику. Комбінація покриття й франшизи в страхових продуктах не рекомендується, тому що очікування сільгоспвиробника щодо розміру страхової виплати можуть не виправдатися.

Принципи індексного (параметричного) страхування суттєво відрізняються від традиційних продуктів. Збиток в індексних договорах

визначається за середньостатистичними даними по регіону (району, зоні), а не за індивідуальним збитком господарства. Підставою для виплати відшкодування є подолання обчисленим за фактичними даними спеціально побудованим параметром (індексом), певного тригерного рівня (від англійського «trigger» – пусковий гачок). Збиток і виплата розраховуються автоматично після одержання офіційних статистичних або метеорологічних даних на базі грошової вартості однієї одиниці відхилення індексу. Всі параметри індексу, його напрямку, території визначення та грошової вартості відхилення фіксуються у договорі страхування під час укладання.

Позитивними характеристиками індексних продуктів є прозорість, простота й об'єктивність встановлення факту страхового випадку та розміру відшкодування. Проте строк обчислення індексу залежить від дати опублікування даних, тому виплата може бути відстрочена на період затримки оприлюднення державної статистики.

Суттєвим недоліком індексного страхування є те, що господарство може мати збитки за індивідуальними показниками, але не одержати страхове відшкодування, або отримати і страхові виплати, і більшу врожайність, ніж середня по регіону, зокрема за рахунок впровадження прогресивних агротехнологій. Такі потенційні ситуації називаються базисним ризиком – можливою невідповідністю між реальними збитками агропідприємства та збитками по регіону. За індексним страхуванням з однаковими умовами договорів усі сільгоспвиробники визначеного регіону отримають однакове відшкодування. У разі збільшення території для обчислення індексу, базисний ризик буде зростати. Для середніх і малих сільгоспідприємств порівняно з агрохолдингами базисний ризик є більш високим.

Всі різновиди індексних продуктів можна поділити на декілька груп:

- страхування за індексом урожайності;
- страхування за індексом доходу;
- страхування за індексом погоди;
- страхування з використанням «проксі»-індексу.

Страховання за індексом урожайності дозволяє отримати страховий захист базуючись на даних середньої врожайності певної сільськогосподарської культури у регіоні (районі). Розрахунок страхової суми та виплати подібний до індивідуальних продуктів. Відмінність полягає у тому, що очікувана та фактична врожайності встановлюються за показниками органів державної статистики. Ціна одиниці продукції визначається за тим же принципом, що і в традиційному агрострахуванні.

Існують продукти страхування за індексом урожайності, коли страховиком пропонується до обрання під час укладання договору декілька тригерних рівнів очікуваної врожайності. Продукти можуть включати франшизу або рівень покриття. Можливий різновид обчислення збитку – застосування шкали або таблиці виплат на кожен одиницю недоотриманої врожайності.

Страховання за індексом доходу подібне страхуванню за індексом урожайності. Очікувана та фактична ціна одиниці продукції встановлюється аналогічно традиційному страхуванню доходу. Продукт може містити умови вибору: ціновий опціон та опціон тригерного рівня врожайності.

Погодні індексні продукти дозволяють відносно просто визначати збитки від впливу несприятливих погодних подій під час вирощування сільськогосподарських культур. Індексом для цілей погодного агрострахування обираються такі параметри як температурний поріг, кількість опадів тощо. Індекс розраховується на підставі даних метеостанції за тривалий період 10-30 років. Його можна використовувати для різних агрокультур і різних строків страхування.

Можливі різновиди погодного індексного страхування: від пізніх весняних заморозків, від ранніх заморозків восени, від надлишкових опадів, від недостатньої суми ефективних температур, від недостатніх опадів, від температурного стресу. Найбільшим попитом користується страхування за індексом опадів, тому що цей параметр фіксує настання ризиків посухи та перезволоження. Погодні індексні продукти можуть пропонуватися разом зі страхуванням від інших ризиків, найчастіше від граду. Для погодного

страхування страхова сума встановлюється або як вартість урожаю, або як вартість витрат на вирощування.

Страхування з використанням «проксі»-індексу спирається на показники, що є «замінниками» індексу врожайності. Страхуванню підлягає вартість врожаю культури. Індекс будується на комбінації параметрів погоди в різні періоди вегетації рослин. Виявлення залежності врожайності від впливу погодних факторів допомагає встановити зв'язок між втратами врожаю й відхиленнями комбінації погодних параметрів від середнього рівня. Наприклад, у разі сукупного впливу високої температури повітря та відсутності опадів втрата врожаю буде більшою, ніж у разі нормальної температури та відсутності опадів.

Страхове відшкодування в погодному індексному агрострахуванні та страхуванні з використанням «проксі»-індексів проводиться у короткий строк після отримання даних метеостанції щодо відхилення фактичних даних від тригерного рівня індексу.

Вартість погодного індексу може бути встановлена у вигляді лінійної залежності або окремо для кожного шагу, зокрема кожного температурного градуса, кожних 10 мм опадів, за допомогою аналізу збитків минулих років внаслідок певних погодних умов. Наприклад, якщо вартість врожаю з одиниці площі дорівнює 100 ум.од. і дефіцит 100 мм опадів від норми протягом вегетаційного періоду у минулому спричиняв втрату в середньому 30% врожаю, то вартість 10 мм опадів дорівнює 3 ум.од., або вартість 1 мм опадів – 0,3 ум.од.

Збиток в індексному (параметричному) сільськогосподарському страхуванні обчислюється як добуток зміни індексу, вартості одиниці індексу та застрахованої площі.

Для розрахунку страхової суми та відшкодування в кожному договорі страхування індивідуальною буде інформація відносно площі культури. Відхилення фактичної врожайності сільгосп підприємств від рівня середньої врожайності по регіону буде існувати завжди. Для того, щоб реальні збитки підприємства корелювали з середньостатистичними по регіону застосовуються певні заходи, зокрема:

- використовуються новітні технології (сервіси з даними супутників, приватні метеостанції тощо) для отримання високоякісних даних;
- індексні продукти розробляються для території з однорідними агрокліматичними умовами;
- індекси застосовуються до рослин з однаковою технологією вирощування;
- для побудови погодного індексу обираються домінуючі фактори впливу на вегетаційний розвиток рослин.

Проблеми мультиризикового класичного агрострахування у країнах, що розвиваються, часто пов'язані із дефіцитом висококваліфікованих андеррайтерів та аварійних комісарів, антиселекцією ризиків, шахрайством страхувальників, відсутністю необхідної інфраструктури. Ці недоліки частково вирішуються в індексному страхуванні. Завдяки проектам Світового банку індексне страхування широко впроваджується у багатьох країнах, хоча серед міжнародних експертів зростає скептицизм відносно його доцільності.

Великі сільгосп підприємства менш уразливі до базисного ризику, тому індексне страхування через меншу вартість матиме в них попит. Для малих агровиробників традиційне страхування у будь-якому разі залишатиметься більш привабливим, особливо якщо держава надає підтримку через субсидіювання страхових платежів.

У недавньому дослідженні з опитування сільгоспвиробників Канади визначається, що для окремі великі господарства починають скорочувати витрати на страхування врожаю та знижують сільськогосподарські ризики за рахунок масштабів і диверсифікації своєї діяльності, впровадженню технологічних інновацій [11]. Застосування таких альтернативних стратегій управління сільськогосподарськими ризиками в окремій країні може у майбутньому стати світовою тенденцією.

Зазначений факт підтверджує, що рушійною силою розвитку будь-якого виду страхування є попит споживачів. Саме на формування та якісне задоволення попиту аграріїв має бути націлена діяльність національних

страхових компаній, щоб сільгоспвиробники позитивно сприймали агостраховання як дієвий інструмент управління ризиками.

Висновки. Розглянуті особливості попиту на страхування різних сільгоспвиробників, переваги та недоліки індексних і традиційних страхових продуктів з агостраховання дозволяють зробити висновок, що в Україні доцільно розвивати як індексне, так і традиційне страхування, тому що вони націлені на різних споживачів.

В умовах тенденції зміни попиту аграріїв (зокрема можливого його зменшення) страховики мають уважно підходити до побудови продуктової лінійки, впроваджувати інновації у варіантах оновлення складових компонентів страхових продуктів [10, с. 631].

Проблему відсутності довіри до страхування доцільно вирішувати безпосередньо страховим компаніям, шляхом впровадження у політику взаємодії зі споживачами страхових послуг клієнтоорієнтованого підходу. Цей підхід для страховиків є витратним на перших етапах, проте стратегічно важливим для довгострокової діяльності на страховому ринку.

Виявлені тенденції з переорієнтації перестраховання агроризиків на зовнішні ринки дозволяють виокремити резерви зростання обсягів ринку сільськогосподарського страхування в Україні у внутрішньому перестрахованні.

Окремим напрямом розвитку агостраховання слід виділити питання надання державної підтримки з метою страхування аграрних ризиків, що зазначено у Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [19]. Досвід держав з ефективним аграрним сектором доводить важливість державного субсидювання в страхуванні сільськогосподарської продукції. Узгодження інтересів держави, страхових компаній і страхувальників дозволить досягти кращих результатів у позитивній динаміці обсягів агостраховання та підвищити рівень реального страхового захисту сільгоспвиробників.

Список використаних джерел

1. Артус М. М., Томашевський Ю. М. Удосконалення процесу страхування врожаю сільськогосподарських культур із застосуванням гідротермічних індексів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С. 209–215.
2. Білостоцька І. Ю., Временко Л. В. Розвиток страхового захисту в аграрному секторі. *Енергосбережение. Энергетика. Энергоаудит*. 2014. № 4. – С. 63–68.
3. Волошина О. Агрострахування в Україні не працює через відсутність довіри сільгоспвиробників. URL : <http://milkua.info/uk/post/agrostrahuvanna-v-ukraini-ne-pracue-cerez-vidsutnist-doviri-silgospvirobnikiv> (дата звернення: 17.02.2020).
4. Герасименко І. О., Ткаченко К. В., Рудич О. О. Пріоритетні напрями розвитку системи агрострахування в Україні. *Економіка та управління АПК*. 2018. Вип. 2 (143). С.94–105.
5. Германн С. Агрострахование – инструмент стабилизации ситуации в АПК URL : <https://latifundist.com/blog/read/1770-agrostrahovanie--instrument-stabilizatsii-situatsii-v-ark> (дата обращения: 17.02.2020).
6. Глоссарий AGROINSURANCE. URL : <https://agroinsurance.com/ru/o-proekte /glossariy> (дата обращения: 17.02.2020).
7. Гудзь Г. О. Розвиток страхових послуг в аграрному підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12 (1). С. 91–94.
8. Євроінтеграційні аспекти розвитку ринків фінансових послуг : монографія / Н. М. Внукова, Р. Пукала, В. А. Смоляк та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Н. М. Внукової та канд. екон. наук Р. Пукала. Харків : ТО Ексклюзив, 2018. 176 с.
9. Консолідовані звітні дані страхового ринку України URL : <https://nfp.gov.ua/ua/Konsolidovani-zvitni-dani.html> (дата звернення: 17.02.2020).

10. Корват О. В. Асортиментна політика страховиків у страхуванні продукції рослинництва. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку* : матеріали міжнар. наук.-пр. конф., м. Херсон, 25-26 квіт. 2019 р. Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2019. С. 629–632.

11. Майбутнє страхування врожаю. Аграрії знаходять альтернативні методи URL : <https://www.agronom.com.ua/majbutnye-strahuvannya-vrozhayu-agrariyi-znahodyat-alternatyvni-metody-znyzhennya-ryzykiv-nevrozhayu> (дата звернення: 17.02.2020).

12. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (із змінами) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (дата звернення: 17.02.2020).

13. Про затвердження Вимог щодо участі страхових компаній (страховиків) у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Розпорядження Нацкомфінпослуг від 09.10.2012 № 1671. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1714-12/para15#n15> (дата звернення: 17.02.2020).

14. Про затвердження Порядку визнання ризиків у сільському господарстві катастрофічними та надання і використання бюджетної позики (державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 841. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/841-2012-%D0%BF/para8#n8> (дата звернення: 17.02.2020).

15. Про затвердження Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) і переліку сільськогосподарських культур та видів страхових ризиків (продуктів), на які у 2012 році надається компенсація вартості страхових платежів (премій) : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 813. URL :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/813-2012-%D0%BF/paran12#n12> (дата звернення: 17.02.2020).

16. Про затвердження Характеристики та класифікаційних ознак видів добровільного страхування : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 09.07.2010 № 565 (зі змінами) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1119-10> (дата звернення: 17.02.2020).

17. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI (із змінами) URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (дата звернення: 17.02.2020).

18. Про страхування : Закон України № 86/96-ВР від 07.03.96 (зі змінами) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення: 17.02.2020).

19. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року (із змінами) : Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> (дата звернення: 17.02.2020).

20. Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році : аналітичне дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства України URL : <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/agrostrahuvannya/rinok-agrostra-huvannya-ukrayini-u-2018-goci> (дата звернення: 17.02.2020).

21. Сосенко Е. Б. Индексное страхование в сельскохозяйственном производстве. *Организация продаж страховых продуктов*. 2009 г. № 5. URL : <https://www.lawmix.ru/bux/19059> (дата обращения: 17.02.2020).

22. Сосенко Е. Разработка продуктов сельскохозяйственного страхования. URL : <https://agroinsurance.com/ru/1946> (дата обращения: 17.02.2020).

23. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Внукової. Харків : Бурун Книга, 2009. 656 с.
24. Шинкаренко Р. Особенности страхования и страховых продуктов для агросектора (растениеводство). URL : <https://forinsurer.com/public/06/06/29/2475> (дата обращения: 17.02.2020).
25. Шнайдер К. Индексные страховые продукты: решение для развивающихся стран? URL : <http://agroinsurance.com/ru/523> (дата обращения: 17.02.2020).
26. Шолойко А.С. Класичні та індексні страхові продукти для галузі рослинництва. *Облік і фінанси АПК*. 2009. №3. С. 161–165.